

Olavi K. Fält

Salaisesta yhteistyöstä strategiseen kumppanuuteen: Suomen ja Japanin turvallisuuspoliittiset suhteet 1904–2023

Lähtökohdat

Tänä päivänä, samanaikaisesti kun globalisaatio eli keskinäisriippuvuus on maailmassa jatkuvasti vahvistunut¹, on noussut esille myös ilmiöitä, jotka näyttävät ikään kuin vievän globaalia kehitystä aivan päinvastaiseen suuntaan. Sen nykyvaiheen alkuna voidaan pitää Kiinan presidentti Xi Jinpingin käytännössä vuonna 2013 aloittamaa massiivista Yksi vyö, yksi tie -politiikkaa Kiinan vaikutusvallan lisäämiseksi niin lähialueilla kuin ympäri maailmaa.² Sitä seurasi seuraavana vuonna Venäjän presidentti Vladimir Putinin Krimin miehityksellä aloittama sota Ukrainaa vastaan tavoitteena palauttaa maan Neuvostoliiton aikainen suurvalta-asema.

Näiden tapahtumien seurauksena on noussut esille myös kysymys siitä, kuinka monin tavoin kansainväliset kriisit voivat vaikuttaa eri maiden keskinäisiin suhteisiin. Tutkin tätä kysymystä Suomen ja Japanin suhteiden valossa, eli kuinka erilaiset kriisit ovat heijastuneet niihin. Aloitan Venäjän–Japanin sodan (1904–1905) aikaisesta suomalais-japanilaisesta yhteistyöstä, minkä jälkeen tarkastelen lyhyesti 1930-luvun turvallisuuskriisiä, toisen maailmansodan aikaa, maiden diplomaattisuhteiden uudelleen solmimista 1957 ja lopuksi tarkemmin Suomen valtiojohdon vierailuja Japanissa 2016–2022. Vuoden 2014 Krimin miehityksen jälkeen maaliskuussa 2016 presidentti Sauli Niinistö vieraili Japanissa, helmikuussa 2019 puolustusministeri Jussi Niinistö, Ukrainan sodan kärjistyksen jälkeen toukokuussa 2022 pääministeri Sanna Marin ja lokakuussa samana vuonna puolustusministeri Antti Kaikkonen. Olen tutkinut aikaisemmin varsin paljon Suomen ja Japanin välisiä poliittisia

¹ Olavi K. Fält, ”Globalisaatio haaste ihmiskunnalle”. *Faravid* 47/2019, 145–153.

² Peter Frankopan, *Uudet silkkiteet. Tulevaisuuden maailmanhistoria*. Englanninkielinen alkuteos *The New Silk Roads – The Present and Future of the World*. Suomentanut Jaana Iso-Markku. Atena, Jyväskylä 2022, 87–114.

suhteita,³ mutta edellä mainitut 2010-luvulla Kiinan ja Venäjän politiikan seurauksena tapahtuneet muutokset kansainvälisessä politiikassa ovat luoneet niille uuden lähtökohdan.

Venäjän–Japanin sota yhteistyön perustana

Venäjän–Japanin sodan 1904–1905 aikainen suomalais-japanilainen yhteistyö perustui molempien poliittisiin etuihin suhteessa Venäjään. Japani pyrki horjuttamaan Venäjää olemalla tiedustelupalvelunsa sotilashenkilöiden kautta yhteistyössä vallankumouksellisten ja muiden tyytymättömien aineiden kanssa. Keskeinen henkilö tässä toiminnassa oli Tukholmaan siirtynyt eversti Akashi Motojirō (1864–1919), joka oli aikaisemmin toiminut sotilasasiamiehenä Pietarissa. Hänen tehtäväkseen oli määrittäytty yhteyden ottaminen Venäjän oppositioyhtymiin. Tällöin hän tapasi suomalaisen Konrad (Konni) Zilliacuksen (1855–1924), joka oli 1890-luvulla oleskellut kaksi ja puoli vuotta Japanissa ja kirjoittanut 1896 julkaistun Japania käsittelevän teoksen ”Japanesiska studier och skizzer”. Zilliacus tunsu myös hyvin Venäjän vallankumouksellisen liikehännän, sillä hän oli julkaissut siitä 1903 kirjan ”Det revolutionära

³ Olavi K. Fält, ”Japanin tiedustelupalvelun ja suomalaisten aktivistien yhteistyö Venäjän–Japanin sodan aikana”. *Historiallinen Aikakauskirja*, N:o 1/1976a, Erillispainos, 3–18; Olavi K. Fält, ”Collaboration between Japanese Intelligence and the Finnish Underground During the Russo-Japanese War”. *Asian Profile*, Vol. 4, No. 3, June 1976b, 205–238; Olavi K. Fält, *Eksotismista realismiin. Perinteinen Japanin-kuva Suomessa 1930-luvun murroksessa*. *Studia Historica Septentrionalia* 5. Societas Historica Finlandiae Septentrionalis, Rovaniemi 1982; Olavi K. Fält, ”Japanin ja Suomen suhteet kansainvälisen politiikan ristiaallokossa 1935–1985”. *Suomalais-japanilaisia suhteita 1935 - 1985. Lähetystyötä, politiikkaa, kulttuurivaihtoa*. Suomalais-Japanilainen Yhdistys r.y. julkaisu No 4. Toimittanut Tuija Kinnunen-Härmälä. Helsinki 1985, 35–46. Olavi K. Fält, ”The Influence of Finnish-Japanese Cooperation during the Russo-Japanese War on Relations between Finland and Japan in 1917–1944”. *Akashi Motojirō, Rakka ryūsui. Colonel Akashi's Report on His Secret Cooperation with the Russian Revolutionary Parties during the Russo-Japanese War*. Selected chapters translated by Inaba Chiharu and edited by Olavi K. Fält and Antti Kujala. *Studia Historica Finlandiae*, Helsinki 1988, 177–196; Olavi K. Fält, ”85 vuotta Suomen ja Japanin diplomaattisuhteita”. *Jäsenlehti* 3/2004. Suomalais-Japanilainen Yhdistys ry, 11–16; Olavi K. Fält, ”Haasteena Venäjä, Neuvostoliitto, Neuvostoliitto: suomalais-japanilaiset ystävyyssuhteet 1904–1957”. *Ystävyyden monet kasvot*. Toimittaneet Kari Alenius, Olavi K. Fält ja Markus Mertaniemi. *Studia Historica Septentrionalia* 57. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Rovaniemi 2009, 173–182; Olavi K. Fält, ”90 vuotta Suomen ja Japanin diplomaattisuhteita”. *Kokoro* 1/2009. Suomalais-Japanilainen Yhdistys ry, 8–13; Olavi K. Fält, ”Globalisaatio ja toiseus: japanikuva suomalaisen identiteetin voimavarana 1800-luvun lopulla ja 1990-luvulla”. *Tieto vai mielikuvat? Kohtaamiset, representaatiot ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa*. Toimittaneet Kari Alenius, Maija Kallinen ja Maria Julku. *Studia Historica Septentrionalia* 82. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Rovaniemi 2019, 33–44; Olavi K. Fält, ”Ystävät alusta alkaen: 100 vuotta Suomen ja Japanin diplomaattisuhteita 1919–2019”. *Faravid* 49/2020, 203–214.

Ryssland” ja toiminut yhteistyössä vallankumouksellisten järjestöjen kanssa vuodesta 1902 lähtien.⁴

Suomessa elettiin Venäjän–Japanin sodan syttymisen aikaan niin sanotun ensimmäisen sortokauden kiihkeintä vaihetta. Venäläistämistoimet, jotka olivat huipentuneet kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin (1839–1904) syksyllä 1903 saamiin diktatuurivaltuuksiin, olivat synnyttäneet sekä yksittäistä että organisoitua vastarintaa. Yksittäistä vastarintaa äärimmillään oli Eugen Schaumanin (1875–1904) suorittama Bobrikovin murha 16. kesäkuuta 1904. Organisoitua vastarinnasta on mainittava ennen muuta vuonna 1902 perustettu passiivisen vastarinnan järjestö Kagaali. Sen toiminnalle olivat kuitenkin merkinneet raskasta iskua Bobrikovin diktatuurivaltuudet, joiden nojalla useita järjestön jäseniä oli karkotettu maasta.⁵

Zilliacuksen mielestä Suomen asema oli mahdollista palauttaa ennalleen vain yhteistyössä venäläisten oppositioryhmien kanssa. Käytännössä hän pääsi toteuttamaan päämääräänsä toimiessaan 1904–1905 maasta karkotetuista suomalaisista muodostetun niin sanotun tutkimuskomitean jäsenenä. Hänen tehtävänään oli ottaa yhteyttä Venäjän eri vastarintaryhmiin ja sopia alustavasta yhteistyöstä.⁶

Venäjän–Japanin sodan puhjettua Ziliacus oli varma japanilaisten voitosta ja myös siitä, että voitolla tulisi olemaan suuri vaikutus Venäjän sisäisiin oloihin. Vallankumousliike voimistuisi, jolloin olisi mahdollista, että tsaarivalta kukistuisi ja Suomi saattaisi ehkä vapautua.⁷

Akashin tehtäväksi oli määrätty, kuten edellä jo todettiin, yhteydenotto Venäjän oppositioryhmiin. Tältä kannalta tutustuminen Zilliacukseen palveli erinomaisesti hänen tavoitteitaan. Samalla tavoin Zilliacukselle tapaaminen Akashin kanssa avasi aivan uudet mahdollisuudet oppositioryhmien yhteistyön tiivistämiseksi. Hän esittikin japanilaisille konkreettisen toimintasuunnitelman. Sen mukaan eri vastarintaryhmien toiminta oli yhdistettävä. Lisäksi Venäjän vapaamielisten oli vaadittava perustuslaillisia uudistuksia. Oli myös organisoitava lakkoja ja levottomuuksia vi-

⁴ Michael Futrell, ”Colonel Akashi and Japanese Contacts with Russian Revolutionaries in 1904–5”. *Far Eastern Affairs* 4, St. Anthony Papers 20, Oxford 1967, 12; John Albert White, *The Diplomacy of the Russo-Japanese War*. Princeton University Press, Princeton 1964, 135–141; Fält 1976a, 3–4.

⁵ Matti Lauerma, ”Aktivismi”. *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Toimittanut Päiviö Tommila. Historian Aitta. Tutkielmia, kuvauksia, muistelmia. XIV. Helsinki 1960, 141–142; J. N. Reuter, ”Kagalen”. *Ett bidrag till Finlands historia 1899–1905 I*. Skifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, CXCIX. Helsingfors 1928, VII.

⁶ William R. Copeland, *The Uneasy Alliance. Collaboration between the Finnish Opposition and the Russian Underground 1899–1904*. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, sarja B, nide 179. Helsinki 1973, 111–112, 205–207; Herman Gummerus, *Konni Ziliacus. Suomen itsenäisyyden esitaistelija*. Gummerus, Porvoo 1933, 123; Adolf Törngren, *Med ryska samhällsbyggare och statsmän åren 1904–1905*. Söderström & Co, Helsingfors 1929, 93.

⁷ Eino I. Parmanen, *Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. II osa. Sorron kiristyminen. Aika Bobrikovin kuolemaan saakka*. WSOY, Helsinki 1937, 593–595.

ranomaisia vastaan siinä määrin, ettei hallitus pystyisi enää lähettämään aktiivijoukkoja Itä-Aasiaan, vaan joutuisi niiden sijaan mobilisoimaan reservejä. Samoin oli autettava vallankumouksellisia lietsomalla yleistä tyytymättömyyttä ja kapinointia. Raha-avustuksia oli maksettava oppositioryhmille siinä määrin kuin suunnitelman eri osat sitä vaativat.⁸

Akashin ja Zilliacuksen yhteistyö konkretisoitui Pariisissa 30.9.–5.10.1904 ja Genevessä 2.–9.4.1905 järjestettyihin vastarintaryhmien konferensseihin sekä aseiden lähettämiseen kesällä 1905 Kaukasiassa ja Itämeren alueella toimineille vastarintaryhmille. Viimeksi mainittu yritys päättyi lopulta Pietarsaaren edustalla karille ajaneen aselaiva John Graftonin räjäyttämiseen 8. syyskuuta 1905. Venäjän–Japanin sodan lopettanut Portsmouthin rauhansopimus oli solmittu kolme päivää aikaisemmin.⁹

Kummatkin osapuolet olivat toimineet yhteistyössä omien etujensa ajamina. Zilliacukselle yhteistyö oli tarjonnut keinoja yhdistää eri oppositioryhmiä taisteluun tsaarivaltaa vastaan ja sen kautta mahdollisuuden vahvistaa Suomen asemaa. Japanilaisilla puolestaan päämääränä oli pelkästään sodan voittaminen. Hallitus ja armeija eivät olleet sinänsä kiinnostuneita oppositioryhmien kohtalosta. Armeija käytti niitä kuin palkkasotilaita sotilaallisen voiton saavuttamiseksi.¹⁰

Akashin ja Zilliacuksen yhteistyön lisäksi suomalaiset kävivät sodan aikana Lontoossa myös suoria neuvotteluja Suomen itsenäisyydestä Japanin ja Ison-Britannian viranomaisten kanssa. Kagaalin mielestä oli syytä pyrkiä hyödyntämään kansainvälistä tilannetta Suomen aseman helpottamiseksi. Ryhmän näkökulmasta Venäjän–Japanin sota oli siihen erinomainen tilaisuus. Se suunnitteli kielitieteilijä Julio Reuterin (1863–1937) johdolla, että Japani laajentaisi sotatoimensa Eurooppaan ja että Iso-Britannia, Japanin liittolainen vuodesta 1902, vaikuttaisi asioiden kulkuun ja että jopa Ruotsi maksaisi vanhat kalavelkansa Venäjälle. Neuvottelut eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen, vaikka neuvotteluja käynyt Reuter yritti perustella esitystään esimerkiksi sillä, että Länsi-Eurooppa olisi tyytyväinen, jos Suomi toimisi puskurivaltiona sen ja Venäjän välillä. Tavoitteet olivat todella kansainvälisiä. Erään dokumentin mukaan diplomaattisena tavoitteena oli saada Iso-Britannia ja Yhdysvallat tukemaan rauhanneuvotteluissa Japanin vaatimuksia Suomen itsenäisyydestä, joka toisi mukanaan suuria etuja Britannialle.¹¹

⁸ Konni Zilliacus Adolf Törngrenille 19.3.1905. J. N. Reuters brevsamling XXIII, Åbo Akademis Bibliotek.

⁹ Fält 1976b, 211–222, 228–236.

¹⁰ Inaba Chiharu, ”The Politics of Subversion. Japanese Aid to Opposition Groups in Russia during the Russo-Japanese War”. *Akashi Motojirō, Rakka ryūsui. Colonel Akashi’s Report on His Secret Cooperation with the Russian Revolutionary Parties during the Russo-Japanese War*. Selected chapters translated by Inaba Chiharu and edited by Olavi K. Fält and Antti Kujala. *Studia Historica* 31. Societas Historica Finlandiae, Helsinki 1988, 83.

¹¹ Olavi K. Fält, ”Toteutumaton itsenäisyys”. *Ei kiveäkään kääntämättä. Juhlakirja Pentti Koivuselle*. Toimittaneet Janne Ikäheimo ja Sanna Lipponen. Pentti Koivusen juhlakirjatoimikunta, Oulu 2009, 89–93.

Suomen itsenäistyminen 1917 toteutti lopulta suomalaisten tavoitteet ja loi samalla uuden lähtökohdan Suomen ja Japanin suhteille. Maiden väliset viralliset suhteet solmittiin Japanin tunnustaessa Suomen de facto 23. toukokuuta 1919, mistä päätös oli tehty 16. toukokuuta. Puolestaan päätös de jure -tunnustamisesta tehtiin 27. tammikuuta 1921. Ensimmäiseksi Suomen valtuutetuksi asiantuntijaksi Tokioon ja Pekingiin nimitettiin professori G. J. Ramstedt (1873–1950), jonka asemapaikaksi määrättiin Tokio.¹²

Lähetystön perustaminen Tokioon oli tarkoitettu diplomaattiseksi varmistustoimenpiteeksi, jolla pyrittiin selvittämään idässä Suomen uutta asemaa itsenäisenä valtiona. Bolshevismien vastaisella interventiopolitiikalla oli vahva kannatus Itä-Aasiassa, ja lisäksi valkoiset venäläiset suhtautuivat pidättyväisesti Suomen itsenäisyyteen. Toisaalta Suomea kiinnosti Venäjän valtakunnan mahdollinen jakautuminen itsenäisiin kansallisvaltioihin myös Itä-Aasiassa, joten siinäkin mielessä Tokion-lähetystön perustaminen havaintopaikaksi katsottiin tarpeelliseksi. Vuonna 1922 oli kuitenkin taloudellisista syistä jo esillä lähetystön lakkauttaminen, koska katsottiin, ettei Suomella olisi enää poliittisia etuja valvottavanaan Itä-Aasiassa. Sitä ei kuitenkaan lakkautettu, mutta siitä eteenpäin 1920-luvulla lähetystön tehtävä painottui enemmän kaupalliseen kuin poliittiseen toimintaan.¹³

Vaikka Venäjän–Japanin sodan aikana syntynyt ystävyys näytti perustuneen pelkästään ajallisesti ja paikallisesti rajattuihin etuihin, yhteistyösuhde loi kuitenkin perustaa ajan ja paikan ylittävälle mielikuvalle kahden kansan välisestä ystävyydestä, joka voisi nousta esiin sopivassa historiallisessa tilanteessa. Ramstedtin tullessa 1920 itsenäisen Suomen ensimmäiseksi edustajaksi Japaniin useat korkea-arvoiset viranomaiset muistivat lämmöllä Venäjän–Japanin sodan aikaista Akashin ja Zilli-akuksen välistä yhteistyötä. Ramstedtin mukaan maaperä oli ikään kuin jo valmis diplomaattisille suhteille, minkä vuoksi Suomi oli hänen mukaansa muiden uusien valtioiden edustajiin verrattuna huomattavasti edullisemmassa asemassa. Myötämielisyys saattoi vaikuttaa myös Suomen ja Ruotsin välisen, Suomen eduksi ratkenneen Ahvenanmaan kiistan käsittelyyn Kansainliitossa 1921, sillä Ramstedtin mukaan Japanin edustajat tukivat puheenvuoroissaan Suomen kantaa.¹⁴

1930-luvun turvallisuuden tarve lähentäjänä

1930-luvun alun kansainvälispoliittisen tilanteen kärjistymisen myötä Suomen ja Japanin suhteisiin tuli uusi vahva poliittinen lataus. Taustalla oli Japanin 1931 suorittama Mantshurian valtaus, joka tuomittiin Kansainliiton yleiskokouksessa yksimie-

¹² Fält 1982, 89.

¹³ Fält 1982, 90.

¹⁴ Eino I. Parmasen tekemä professori G. J. Ramstedtin haastattelu, Kansio X. Eino I. Parmasen kokoelma, Kansallisarkisto (KA); Fält 2020, 204–205.

lisesti. Sen seurauksena Japani ilmoitti maaliskuussa 1933 eroavansa järjestöstä.¹⁵ Suomi oli virallisesti mukana tuomitsemassa Japania, mutta epävirallisesti Suomi pyrki säilyttämään Japanin kanssa mahdollisimman hyvät suhteet vastavoimana Neuvostoliitolle. Vaikka Suomi oli äänestänyt Japania vastaan, Japanin edustajat Kansainliitossa olivat vakuuttaneet Japanin horjumatonta ystävyyttä Suomea kohtaan ymmärtäen hyvin Suomen äänestyskäyttäytymisen.¹⁶

Myös Suomi vakuutti ystävyyttään. Ulkoministeri Antti Hackzell (1881–1946) pahoitteli jälkeinpäin Japanin edustajalle sitä, kuinka Suomen edustajana Kansainliitossa ollut Rudolf Holsti (1881–1945) oli antijapanilainen. Suomen oli äänestyksessä seurattava nimenomaan Englannin mielipidettä, koska puolet Suomen viennistä suuntautui sinne. Hackzell myös kertoi, kuinka presidentti P. E. Svinhufvud (1861–1944) oli ollut pahoillaan, kun Suomen oli päätettävä asenteestaan Japaniin. Suomen tunteet olivat ystävällisiä Japania kohtaan, mutta koska Kansainliitto oli olemassa, Suomi ei voinut seurata tunteitaan.¹⁷

Myös tuon jälkeen 1930-luvun puoliväliin tullessa Suomi suhtautui ulospäin Japaniin joko neutraalisti tai jopa torjuvasti. Se ilmeni muun muassa, kun ulkoministeri Hackzell kielsi eduskunnassa kahteen eri otteeseen Neuvostoliitossa esitetyt suomalais-japanilaista yhteistyötä koskeneet syytökset. Epävirallisesti kuitenkin ulkoasianjohdossa suhtauduttiin Japaniin edelleen myönteisesti. Siihen viittasivat esimerkiksi kansainväliset spekulatiot Japanin ja Suomen yhteistyöstä mahdollisen Japanin ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana ja ulkoministeriön ohjeet kauppasuhteiden säilyttämiseksi huolimatta kotimarkkinateollisuuden kritiikistä Japanin halpautontia kohtaan. Presidentti Svinhufvud suunnitteli keväällä 1934, jolloin tiedettiin Neuvostoliiton liittyvän pian Kansainliittoon, antibolshevistisen rintaman luomista, jossa Englannilla ja Japanilla olisi ollut keskeinen rooli. Eli Suomessa nähtiin Japani Neuvostoliiton vastavoimana.¹⁸

Japanin Suomen-edustaja Ichikawa Hikotaro (1896–1946) totesi raportissaan toukokuussa 1934, kun Japanin kauppapolitiikka oli Suomessa keskustelun aiheena, että osa suomalaisista kapitalisteista ja englantilaisten tuotteiden välittäjistä vaati hallitukseltaan toimia Japanin polkumyyntiä vastaan. Suomen hallituksen täytyi kuitenkin Neuvostoliiton takia välttää huonoja suhteita Japaniin. Toisaalta kuitenkin

¹⁵ Fält 1982, 145.

¹⁶ Sähke Genève-UM (Salasähkejäljennös) 47 24.2.1933. UM 15 VII 18 b, Kiinan-Japanin selkkaus maaliskuu 1933–1934, KA; ”Kiinalais-japanilainen selkkaus Yleiskokouksessa”. Rudolf Holstin raportti n:o 272. Genève Kansainliitto 7.3.1933. UM 15 VII 18 b, Kiinan-Japanin selkkaus maaliskuu 1933–1934, KA.

¹⁷ Toinen sihteeri Ishii Yasushi ulkoministeri Uchida Yasuyalle 31.3.1933 No. 9. Shogaikoku naisei kankei zassan. Fuinrando no bu. Dai ikkan. A.6.0.0.1–11, Gaikô Shiryô Kan, Tokyo (GSK).

¹⁸ Fält 1982, 155–171.

hänen mukaansa Suomen hallituksen tuli ottaa huomioon Englannin edut Japani-suhteiden kustannuksellakin.¹⁹

Japanissa esitettiin 1930-luvun alussa sotilaspiireissä joitakin arvioita suomalaisten valmiudesta yhteistyöhön mahdollisen Japanin–Neuvostoliiton sodan aikana. Lisäksi Japanissa oli eräitä radikaaleja ryhmiä, joissa uskottiin todella vahvasti suomalais-japanilaiseen sotilaalliseen yhteistyöhön. Saatettiin jopa todeta, että liitossa suomalaisten kanssa meidän on tuhottava Venäjä ja annettava suomalaisille laajoja alueita Siperiasta länteen, niin että he voisivat rakentaa Suur-Suomen.²⁰

Suomen ja Japanin välillä vallinnutta keskinäistä myötämielisyyttä osoitti myös keisarin vanhimman veljen prinssi Chichibun (1902–1953) ja Suomen lähettilään Hugo Valvanteen (1894–1961) välinen keskustelu vuoden 1935 alussa, jonka yhteydessä prinssi tiedusteli Suomen ja Neuvostoliiton suhteista. Valvanne vastasi, että Suomen taholta ne olivat korrektit mutta eivät sydämelliset. Maiden välillä oli vähän, mikä yhdisti, mutta paljon mikä erotti. Hänen mielestään niin kauan kuin kommunismi oli vallassa Venäjällä, tuli niin Suomen kuin Japaninkin suojella itseään sen vaikutukselta. Lisäksi Valvanne kertoi, kuinka Suomessa Venäjän–Japanin sodan aikana herännyt sympatia Japania kohtaan oli jatkuvasti lujittunut.²¹

Vuosikymmenen lopulla suhtautuminen Japaniin kuitenkin viileni jonkin verran, mikä johtui Suomen uudesta pohjoismaisesta puolueettomuussuuntauksesta, Japanin sisäisestä poliittisesta radikalisoitumisesta ja yhä aggressiivisemmasta ulkopolitiikasta. Japaniin ei enää liitetty aikaisemman kaltaisia myönteisiä turvallisuuspoliittisia spekulointeja, vaan päinvastoin niitä pyrittiin torjumaan entistä tiukemmin.²² Suomen neutraali suhtautuminen Japaniin poikkesi kuitenkin edelleen yleisestä länsimaisesta kielteisestä suhtautumisesta, mihin lienevät puolueettomuuslinjan lisäksi vaikuttaneet Suomen Neuvostoliitto-suhteet ja myös aikaisempi myönteinen suhtautuminen Japaniin.²³

Venäjän–Japanin sodasta oli muodostunut ystävyysmielikuvan vankka perusta, jonka kautta nykyisyyttä voitiin tarkastella huolimatta maiden välisten etujen mahdollisesta vastakkaisuudesta. Tämä ilmeni hyvin Valvanteen ja Japanin ulkoministerin, prinssi Fumimaron Konoen (1891–1945), välisestä keskustelusta lokakuussa 1938. Niissä todettiin molemmin puolin Suomen ja Japanin kansojen toisiaan koh-

¹⁹ Toinen sihteeri Ichikawa Hikotaro ulkoministeri Hirota Kōkille 10.5.1934 No. 28, No. 29. Shogaikoku naisei kankei zassan. Fuinrando no bu. Dai ikkan. A.6.0.0.1–11, GSK.

²⁰ Hiroshi Momose, ”Japan’s Relations with Finland 1919–1944. As Reflected by Japanese Source Materials”. *Surabu Kenkyū* 17, 1973, 2–3, 17–18.

²¹ ”Keskustelu prinssi Chichibun kanssa”. Ministeri Valvanteen raportti n:o 6, Tokio 7.2.1935. UM 5 C 15, Ulkoasianministeriön arkisto (UMA).

²² Fält 1982, 237.

²³ Fält 1982, 255.

taan tuntema mielenkiinto Venäjän–Japanin sodasta lähtien. Fumimaro toivoi, että tuolloisissakin oloissa koetettaisiin toimia ystävällisten suhteiden ylläpitämiseksi.²⁴

Toisen maailmansodan aikainen etujen ristiriita

Talvisodan syttyessä 30. marraskuuta 1939 Japanin hallitus vaikenä Suomen vastarinnasta. Japani oli kärsinyt kesällä 1939 tappion Neuvostoliitolle Nomonhan-selkkauksena tunnetussa rajasodassa. Kun Euroopan sota oli puhjennut 1. syyskuuta, Japani solmi nopeasti Neuvostoliiton kanssa selkkauksen lopettaneen sopimuksen. Sen jälkeen Japanin politiikkana oli yhtäältä puolueettomuuden säilyttäminen ja toisaalta keskittyminen kesällä 1937 alkaneeseen omaan sotaansa Kiinaa vastaan.²⁵

Maassa tunnettiin kuitenkin myötätuntoa Suomea kohtaan. Se ilmeni niin sanomalehdistöstä, vaikka Suomen mahdollisuuksiin ei aluksi uskottukaan, kuin myös viranomaisten välisistä keskusteluista. Jo talvisotaa edeltäneiden neuvottelujen aikana ulkoministeriön myötätunto oli Suomen puolella. Sodan puhjettua prinssi Chichibu toivotti Suomelle menestystä ja samoin ulkoministeri Nomura Kichisaburō (1877–1964) ja apulaisulkoministeri Tani Masayuki (1889–1962) vakuuttivat Japanin hallituksen toivovan Suomelle voittoa taistelussa. Kaikki osoitettu tuki oli kuitenkin epävirallista, koska hallitus oli parempiin Neuvostoliitto-suhteisiin pyrkivän politiikkansa takia ehdottomasti kieltänyt virallisten Suomelle myönteisten lausuntojen antamisen. Tilannetta kuvaa hyvin myös se, että yleisesikunta suhtautui kielteisesti aseiden myyntiin Suomelle.²⁶

Talvisodan päättyminen merkitsi Japanin kannalta ennen muuta epäilystä, että Neuvostoliitto turvattuun rajansa lännessä kääntäisi huomionsa entistä enemmän itään. Se olisi ollut Japanin kannalta huolestuttavaa edellisenä vuonna kärsityn sotilaallisen tappion takia.²⁷

Välirauhan aikaisessa suomalaisille vaikeassa suurvaltapolitiittisessa tilanteessa Neuvostoliiton ja Saksan intressien välissä Suomea olisi kiinnostanut myös Japanin tuki. Siihen viittasi ainakin epäsuorasti marraskuussa 1940 presidentti Risto Rytin (1889–1956) muistutus Japanin lähettiläälle Sakaya Tadashille (1887–1972) suomalaisten kunnioituksesta ja kiinnostuksesta Japania kohtaan Venäjän–Japanin sodasta alkaen.²⁸ Se osoitti jälleen, kuinka mielikuva Venäjän–Japanin sodasta toimi ystävyysuhteiden perustana. Poliittisen yhteistyön vahvistumiseen viittasi myös vä-

²⁴ ”Prinssi Konoe ulkoministerinä”. Ministeri Valvanteen raportti n:o 45, Tokio 18.8.1938. UM 5 C 15, UMA.

²⁵ Momose 1973, 25–26.

²⁶ Momose 1973, 25–27; Olavi K. Fält, ”Suomen kuva Japanissa 1939–1944”. *Faravid* 3/1980, 173; Fält 1985, 39–40; Fält 1988, 190–191.

²⁷ Momose 1973, 25–27.

²⁸ Momose 1973, 30–31.

lirauhan aikainen sotilaallinen yhteistyö, jota edusti eversti Auno A. Kailan (1898–1975) ja kapteeni Lauri Laineen antama talvisotakoulutus Mantshukuussa.²⁹

Suhteiden tiivistämistä arvioitiin kuitenkin aina osapuolten omien etujen näkökulmasta. Siitä hyvä esimerkki oli Japanin Neuvostoliiton kanssa solmima puolueettomuussopimus huhtikuussa 1941. Japanilaisten tulkinnan mukaan Suomi ei suhtautunut sopimukseen myönteisesti.³⁰ Suomen kannalta sopimus merkitsi käytännössä sitä, ettei Japani voinut toimia mahdollisena tukena Neuvostoliittoa vastaan.

Jatkosodan syttyessä kesäkuussa 1941 Suomen yleisesikunnan tiedustelu-upseeri kertoi Japanin sotilasiamies Onouchi Hiroshille, että sota olisi hyvityssota. Onouchi on jälkepäin muistellut, kuinka hänen tapaamansa yleisesikunnan (päämaja) upseerit olivat olleet optimistisia sodan edistymisestä aina vuoden 1942 loppuun asti. Tammikuussa 1943 oli esitetty ensi kertaa epäilyjä Saksan voitosta, ja toukokuussa 1943 suomalainen yleisesikuntaupseeri (päämaja) oli tunnustanut, että Suomi oli hävinnyt sodan. Japanilaisten tietojen mukaan Väinö Tanner (1881–1966) oli todennut helmi-maaliskuussa 1944, että Suomi oli osallistunut sotaan olettaen, että Saksa voittaisi, mutta koska Suomi oli arvioinut väärin, se irrottautuisi sodasta.³¹

Jatkosodan alkuvaiheessa Suomi Saksan kansasotijana läheni poliittisesti Japania tunnustamalla Japanin 1932 Mantshuriaan luoman ”nukkevaltion”, Mantshukuon, itsenäisyyden de jure 18. heinäkuuta 1941.³² Saman vuoden syyskuussa Suomen Tokion-lähettiläs Karl Idman (1885–1961) osallistui Kolmen vallan sopimuksen (Saksa–Italia–Japani) vuosijuhlaan.³³ Lisäksi kevästä 1942 lähtien Idman piti yllä epävirallisia suhteita Nanjingin, Japanin luoman Kiinan ”nukkehallituksen” suurlähettiläeseen.³⁴ Samoin vuoden 1942 aikana vaihdettiin Suomen ja Japanin välillä korkeita kunniamerkkejä ja Japanissa kiinnitettiin poikkeuksellisen runsaasti huomiota Suomen itsenäisyyden 25-vuotisjuhlaan.³⁵

Suomalaisia kiinnosti luonnollisesti edelleen Japanin mahdollinen sota Neuvostoliittoa vastaan. Kuitenkin japanilaisilta saadut tiedot vakuuttivat, ettei Japani aloita sota, koska myöhemminkin hyvät suhteet Neuvostoliittoon olisivat sille tärkeitä. Lisäksi Japani oli maantieteellisesti varsin arka alue lentohyökkäyksille mantereelta.³⁶

Suurin ongelma Suomen ja Japanin välisissä suhteissa toisen maailmansodan aikana oli maiden etujen vastakkaisuus. Suomi taisteli erillissotaansa Neuvostoliittoa vastaan, kun taas Japani luottaen Neuvostoliiton puolueettomuuteen oli sodassa Yhdysvaltoja ja Isoa-Britanniaa vastaan. Japanin esittämistä yhteistyötoiveista huoli-

²⁹ Luottamuksellinen sähke J 22, Helsinki 19.11.1940, Finlandia Tokyo, J. Tokioon 1941, UMA.

³⁰ Momose 1973, 31.

³¹ Momose 1973, 31–34; Fält 1985, 41.

³² Luottamuksellinen sähke J 47, Helsinki 19.7.1941, Finlandia Tokyo, J. Tokioon 1941, UMA.

³³ Luottamuksellinen sähke J 70, Helsinki 26.9.1941, Finlandia Tokyo, J. Tokioon 1941, UMA.

³⁴ Sähke no. 44, Tokio 19.3.1942 Ulkoasiat Helsinki, J. Tokiosta 1942, UMA.

³⁵ Fält 1985, 42.

³⁶ Sähke no. 155, Tokio 30.10.1942 Ulkoasiat Helsinki, J. Tokiosta 1942, UMA.

matta Suomi ei tahtonut loukata näiden maiden etuja, vaikka Iso-Britannia oli julistanut Suomelle sodan joulukuussa 1941. Japanilaiset totesivatkin, että vaikka Japani pyrki etenemään, Suomi pysyi kuitenkin viileänä. Etujen vastakkaisuus ilmeni myös siinä, että suomalaiset yrittivät vielä vuonna 1943 painottaa Japanille, kuinka tärkeätä olisi Neuvostoliiton voittaminen, ennen kuin Japani voisi saada solmituksi rauhan Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian kanssa. Italian antauduttua heinäkuussa 1943 vaikutti siltä, että Suomi olisi tullut Japanille vielä aikaisempaa tärkeämmäksi. Se ilmeni etenkin ulkoministerin halukkuutena keskustella Suomen edustajien kanssa.³⁷

Suomi sitä vastoin ryhtyi vuoden 1944 alusta alkaen selvästi irtaantumaan yhteistyöstä akselivaltojen kanssa. Sitä eivät horjuttaneet japanilaisten näkemykset samassa veneessä olemisesta³⁸ eivätkä vakuuttelut, että suursodan keskellä yhden olisi vaikeata solmia rauhaa. Suomalaiset vielä tuossakin vaiheessa linjansa mukaisesti pyrkivät osoittamaan, että Japanin olisi ollut ehkä syytä liittyä sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Idman epäili enteellisesti, että Neuvostoliitto liittyisi vielä sotaan Japania vastaan, jolloin Japani joutuisi maksamaan korkean hinnan aikaisemmista voitoistaan Venäjältä.³⁹ Tilannetta eivät enää muuttaneet japanilaisten vakuutukset suuresta ihailusta ja sympatiasta Suomea kohtaan Neuvostoliiton kesäkuisen suurhyökkäyksen aikana.⁴⁰

Kun Suomi solmi välirauhan Neuvostoliiton kanssa 19. syyskuuta 1944, ulkoministeri Shigemitsu Mamoru (1887–1957) toivoi, ettei Suomea pakotettaisi rikkomaan suhteitaan Japaniin.⁴¹ Näin kuitenkin kävi, sillä 22. syyskuuta 1944 Suomi katkaisi suhteensa keisarikuntaan Ison-Britannian, Neuvostoliiton liittolaisen, painostuksen takia.⁴² Suhteiden katkaisemisen jälkeen molemmin puolin valitettiin tilannetta. Suomi ilmoitti nimenomaan, että se oli pakotettu katkaisemaan diplomaattiset suhteet.⁴³

Vaikka Venäjän–Japanin sotaan perustunut ystävyys säilyi Suomen ja Japanin välillä lämpimänä 1930-luvun ja toisen maailmansodan ajan vuoteen 1944 asti, siihen liittyneet odotukset ja toiveet riippuivat koko ajan kummankin maan Neuvostoliitto- ja länsisuhteista. Suomi toivoi jonkinlaista tukea Neuvostoliittoa vastaan, mikä taas ei sopinut Japanin Neuvostoliitto-politiikkaan. Puolestaan Suomelle tärkeät länsisuhteet rajoittivat sen Japanille antamaa tukea. Tosin tiedustelupuolen aktiivi-

³⁷ Fält 1988, 192–194.

³⁸ Luottamuksellinen sähköjäljennös n:o 24, Tokio 22.2.1944 Ulkoasiat Helsinki, J. Tokiosta 1944, UMA.

³⁹ Luottamuksellinen sähköjäljennös n:o 57, Tokio 2.5.1944 Ulkoasiat Helsinki, J. Tokiosta 1944, UMA.

⁴⁰ Luottamuksellinen sähköjäljennös n:o 75, Tokio 22.6.1944 Ulkoasiat Helsinki, J. Tokiosta 1944, UMA.

⁴¹ Luottamuksellinen sähköjäljennös n:o 112, Tokio 9.9.1944 Ulkoasiat Helsinki, J. Tokiosta 1944, UMA.

⁴² Momose 1973, 34.

⁴³ ”Suomen ja Japanin välisten diplomaattisten suhteiden katkeaminen. I”. Ministeri Idmanin muistiinpanoja n:o 1, Tokio 30.9.1944. UM 12 L Japani 1951–56, UMA.

nen yhteistyö jatkui maiden välillä vielä jonkin aikaa Suomen sodasta vetäytymisen jälkeenkin.⁴⁴

Varovaista lähentymistä sodan jälkeen

Suhteiden katkaisemisen jälkeen Suomen etuja Japanissa valvoi Ruotsin lähetystö sodan loppuun asti, sen jälkeen miehityshallinnolle akkreditoituna huhtikuuhun 1952 asti ja lopuksi vielä 20. elokuuta 1952 asti, jolloin Suomen konsulaatti Tokiossa avattiin. Helsingissä puolestaan avattiin Japanin konsulaatti 22. elokuuta. Sopimus konsulisuhteiden avaamisesta oli tehty 12. elokuuta 1952.⁴⁵

Tärkein tehtävä aluksi oli uudistaa kauppasuhteet. Kauppaa ja maksuja käsittelevä maiden välinen muistio, jolla kauppasuhteet avattiin uudelleen, hyväksyttiin 24. joulukuuta 1952. Se korvattiin myöhemmin, 10. joulukuuta 1956 allekirjoitetulla maksusopimuksella.⁴⁶

Japani ja Suomi uudistivat diplomaattisuhteensa maaliskuussa 1957. Japani avasi lähetystönsä Helsingissä 1. huhtikuuta ja Suomi Tokiossa 1. syyskuuta. Tämän mukaisesti Ragnar Smedslund (1900–1981) ojensi valtuuskirjeensä keisari Shôwalle (Hirohito) 17. syyskuuta. Siinä yhteydessä keisari totesi ystävällisten suhteiden vallinneen aina Suomen ja Japanin välillä.⁴⁷

Diplomaattisuhteiden solmimisen taustalla oli suurvaltapolitiittinen tapahtumavyöry, sillä Japani ja Neuvostoliitto olivat normalisoineet suhteensa lokakuussa 1956 ja saman vuoden joulukuussa Japani oli hyväksytty Yhdistyneiden Kansakuntien jäseneksi.⁴⁸ YYA-sopimuksen luomissa puitteissa Suomessa oli nimenomaan odotettu Japanin ja Neuvostoliiton suhteiden normalisoimista, ennen kuin oli katsottu mahdolliseksi diplomaattisuhteiden uudelleen solmiminen. Tilannetta viivyteltiin vain sen verran, ettei ulkopuoliselle maailmalle olisi syntynyt käsitystä Suomen ulkopoliitiikan riippuvuudesta Neuvostoliitosta.

Suomen pääkonsuli Smedslund totesi kirjeessään valtiosihteeri R. R. Seppälälle (1905–1997) kesäkuussa 1956, että hän otaksui Suomen edelleenkin odottavan Japanin ja Neuvostoliiton suhteiden normalisoitumista ennen omaa ratkaisuaan. Hän kirjoitti edelleen, ”että jos solmimme diplomaattiset suhteet Japanin kanssa heti Neuvostoliiton jälkeen, maailmassa ja ennen kaikkea Japanissa nähtäisiin siinä konkreettinen todistus Suomen ulkopoliitiikan riippuvaisuudesta Neuvostoliitosta. Tätä vaiku-

⁴⁴ Fält 1988, 195–196.

⁴⁵ Fält 1985, 44.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ ”Valtuuskirjeen jättäminen”. Tokiossa olevan lähetystön raportti n:o 1, Tokio 21.9.1957. UM 5 C 15, UMA.

⁴⁸ Japanin–Neuvostoliiton sopimus”. Tokiossa oleva pääkonsulivirasto kirjelmä n:o 433/123, Tokio 22.10.1956. UM 53 O2 f, UMA.

telmaa vahvistaisivat varmasti satelliittimaitten ehkä samanaikaisesti Japanin kanssa aloittamat, diplomaattisten suhteiden solmimista koskevat neuvottelut.” Hän ehdotti sen takia neuvottelujen aloittamista välittömästi, koska Neuvostoliiton ja Japanin välinen sopimus näytti olevan syntymässä millä hetkellä tahansa.⁴⁹

Uusissa oloissa Suomen ja Japanin suhteet kasvoivat aivan eri pohjalta kuin aikaisemmin. Mailla ei ollut keskinäisiä etuja, jotka olisivat voineet suuntautua kolmatta osapuolta vastaan. Turvallisuuspoliittiset ratkaisut olivat myös hyvin erilaiset: Japanilla oli turvallisuussopimus Yhdysvaltain kanssa ja Suomella YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa. Tällaisten perusratkaisujen vuoksi kanssakäyminen oli aluksi ennen muuta kaupallista ja kulttuurista. Siitä hyvä esimerkki oli 27. joulukuuta 1978 allekirjoitettu ja 1980 voimaan tullut maiden välinen kulttuurisopimus. Poliittinen kanssakäyminen alkoi kuitenkin vähitellen vilkastua 1970-luvun lopulta lähtien lukuisten korkean tason vierailujen myötä. Ne huipentuivat presidentti Mauno Koiviston epäviralliseen tapaamiseen keisari Shōwan kanssa Tokiossa 1985 ja keisari Akihiton Suomen vierailuun 2000.⁵⁰

1990-luvun alussa tapahtuneen YYA-sopimuksen purkautumisen ja vuoden 1995 EU-jäsenyyden myötä Suomi asemoitui kiinteäksi osaksi läntistä maailmaa ja sen etuja. Se loi uudenlaisen lähtökohdan myös Suomen ja Japanin välisille poliittisille suhteille.

Strateginen kumppanuus yhteisessä maailmassa

Suomen asemoituminen läntiseen maailmaan konkretisoitui Suomen ja Japanin välisissä suhteissa sen jälkeen, kun Kiinan vuoden 2013 uusi ulkopoliitiikka ja Venäjän Krimin miehityksellä 2014 aloittama Ukrainan sota lähensivät maita poliittisesti. Se ilmeni Suomen valtiojohdon vierailuissa Japaniin 2016–2022. Nyt suhteiden määrittelyssä alkoivat näkyä yhteiset ulkopoliittiset tavoitteet ja yhteiset huolet osapuolten lähialueiden turvallisuudesta.

Presidentti Sauli Niinistön vierailu maaliskuussa 2016

Presidentti Sauli Niinistön vierailulla luotiin uusi perusta maiden välisille suhteille, kun sen aikana 10. maaliskuuta 2016 allekirjoitettiin sopimus Japanin ja Suomen välisestä strategisesta kumppanuudesta (Joint Statement on a Strategic Partnership

⁴⁹ Suomen Pääkonsulivirasto N:o 239, Tokio 4.6.1956, Salainen. Tokiossa olevan pääkonsuliviraston raportti n:o 8. UM 53 O2 f, UMA.

⁵⁰ Fält 2020, 209–210.

between Japan and the Republic of Finland as Gateways in Asia and Europe).⁵¹ Strategisella kumppanuudella tarkoitetaan yleisesti kahden tai useamman toimijan välisiä yhteisiä toimintamallia.

Seuraavaksi käyn tarkemmin läpi sopimuksen kansainvälistä yhteistyötä koskevaa osiota, jossa määritellään jo varsin yksityiskohtaisesti yhteistyön raamit ja painotukset. Sen aluksi presidentti Niinistö ja pääministeri Abe Shinzo korostivat kansainvälisten oikeusperiaatteiden tärkeyttä koskien merenkulun ja ylilentöjen vapautta aavoilla merialueilla. He ilmaisivat huolensa kaikista yksipuolisista toimista, jotka voisivat muuttaa vallitsevaa tilannetta ja lisätä jännitteitä Itä- ja Etelä-Kiinan merellä. Johtajat painottivat Etelä-Kiinan meren merikiistojen rauhanomaisen ratkaisun tärkeyttä kansainvälisen oikeuden kuten Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimuksen mukaisesti. He myös ilmoittivat tukevansa nopeita neuvotteluja tehokkaiden käytänteiden luomiseksi Etelä-Kiinan merelle.

Sopimuksen maantieteelliset viittaukset liittyivät Kiinan pyrkimykseen uuden politiikkansa mukaisesti kontrolloida näitä merialueita ja sen kautta vahvistaa sotilaallista ja taloudellista asemaansa suhteessa alueen muihin valtioihin.⁵² Vaikka Kiinaa ei suoraan mainittukaan, sopimuksen kautta Suomi ja Japani käytännössä kuitenkin arvostelivat yhdessä sen politiikkaa.

Molemmat johtajat totesivat myös horjumattoman sitoutumisensa Ukrainan suvereniteettiin ja alueelliseen koskemattomuuteen sekä vaativat rauhanomaista ratkaisua Minskin sopimusten täysimääräiseksi täytäntöön panemiseksi. He korostivat sitoutumistansa tukea Ukrainan pyrkimyksiä poliittisen vakauden ja kattavien rakenteellisten uudistusten toteuttamiseksi. Linjansa mukaisesti he tuomitsivat jyrkästi Krimin niemimaan laittoman liittäminen Venäjän federaatioon ja vahvistivat politiikkansa olla tunnustamatta sitä.

Niinistö ja Abe tuomitsivat myös Pohjois-Korean tekemän ydinkokeen ja ballististen ohjusten ampumiset. He kehottivat maata pidättäytymään kaikista uusista provokaatioista ja noudattamaan asiaankuuluvia Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslausemia. Lisäksi he vaativat maata lopettamaan ihmisoikeusrikkomukset ja ratkaisemaan kaapattuja japanilaisia koskevan kiistan välittömästi. Molemmat suhtautuivat jyrkän kriittisesti terrorismiin sen kaikissa ilmenemismuodoissa ja sitoutuivat työskentelemään yhdessä terrorismin riskin vähentämiseksi ja Lähi-idän, Pohjois-Afrikan sekä Sahel-alueen epävakauden torjumiseksi.

He korostivat myös kiireellistä tarvetta uudistaa YK:n turvallisuusneuvostoa tämän päivän turvallisuushaasteisiin vastaamiseksi erityisesti laajentamalla sen jäsenyyttä, jotta siitä tulisi edustavampi, tehokkaampi ja demokraattisempi. Niinistö ilmoitti tukevansa G4-maiden, mukaan lukien Japanin, pysyvää jäsenyyttä turvalli-

⁵¹ Vierailun koko keskustelu, https://www.mofa.go.jp/erp/we/fi/page4e_000391.html. Luettu 15.10.2022.

⁵² Frankopan 2022, 105–114.

suusneuvostossa. Pääministeri Abe ilmaisi kiitollisuutensa tästä arvokkaasta tuesta. Johtajat painottivat myös ydinsulkusopimuksen merkitystä kansainvälisen ydinase-riisunta- ja ydinsulkujärjestelmän kulmakivenä ja ilmoittivat jatkavansa pyrkimyksiään vahvistaa ydinsulkujärjestelmää rauhan ja turvallisuuden saavuttamiseksi ydinaseista vapaassa maailmassa.

Presidentti Niinistön vierailun aikana solmittu strateginen kumppanuussopimus sitoi Suomen ja Japanin kansainväliseen yhteistyöhön lähes kaikissa keskeisissä maailmanpolitiikan kiistakysymyksissä ja samalla tukemaan yhteistä turvallisuutta maantieteellisesti varsin laajalla alueella ulottuen Euroopasta Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän kautta Indopasifiselle alueelle.

Puolustusministeri Jussi Niinistön vierailu helmikuussa 2019

Sopimuksen luomia siteitä lujitti epäsuorasti myös vuonna 2018 allekirjoitettu Japanin ja EU:n välinen strateginen kumppanuussopimus⁵³ ja suoraan 5. helmikuuta 2019 puolustusministeri Jussi Niinistön vierailun yhteydessä allekirjoitettu Suomen ja Japanin välistä puolustusyhteistyötä koskeva yhteistyöasiakirja. Sen myötä puolustusministeriöt pyrkivät tiivistämään yhteistyötään puolustus- ja materiaalipolitiikan aloilla. Tavoitteeseen liittyen neuvotteluissa käsiteltiin tarkemmin muun muassa edellä mainittuja alueellisia turvallisuuskysymyksiä strategisen kumppanuussopimuksen hengessä.⁵⁴

Pääministeri Sanna Marinin vierailu toukokuussa 2022

Pääministeri Sanna Marinin Japanin-vierailun yhteydessä 11. toukokuuta 2022 allekirjoitettiin puolestaan maiden työlomajärjestelyä koskeva sopimus.⁵⁵ Siihen liittyneessä yhteisessä julkilausumassa toistuivat ja myös korostuivat Ukrainan sodan laajentumisen seurauksena kansainväliset yhteistyöpainotukset strategisen kumppanuussopimuksen mukaisesti.

Pääministeri Kishida Fumio toivotti pääministeri Marinin sydämellisesti tervetulleeksi Japaniin tilanteessa, jossa Euroopan turvallisuusympäristö oli rajussa muutoksessa ja Nato-jäsenyys Suomen eduskunnan käsittelyssä. Hän totesi aikovansa edelleen vahvistaa Japanin ja Suomen suhdetta strategisina kumppaneina. Pääministeri Marin puolestaan kiitti kutsusta ja kertoi myös aikomuksestaan lujittaa maittemme

⁵³ https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-japan-strategic-partnership_en. Luettu 5.1.2023.

⁵⁴ https://www.defmin.fi/ajankohtaista/tiedotteet_ja_uutiset/tiedotearkisto/tiedotteet_2019/suomi_ja_japani_allekirjoittivat_puolustusyhteistyota_koskevan_yhteistyoasiakirjan.9668.news#747035ec. Luettu 2.5.2023.

⁵⁵ https://www.mofa.go.jp/erp/we/fi/page4e_001256.html. Luettu 11.9.2022.

välisiä suhteita. Hänen mukaansa molemmat maat jakavat yhteiset arvot ja tukevat sääntöihin perustuvaa kansainvälistä järjestystä.

Pääministerit olivat yhtä mieltä siitä, että Venäjän aggressio Ukrainaa vastaan heikensi kansainvälisen järjestyksen perustaa ja että yhteisiä perusarvoja jakavien maiden yhtenäisyydellä ei ollut koskaan suurempaa merkitystä kuin nyt. Molemmat myös totesivat Euroopan ja Indopasifisen alueen turvallisuuden olevan erottamattomia. Yksipuolista status quon muuttamista väkisin missään päin maailmaa oli täysin mahdotonta hyväksyä. He korostivat Japanin ja Suomen työskentelevän yhdessä vapaan ja avoimen Indopasifisen alueen puolesta.

Pääministeri Kishida kertoi Japanin toteuttavan yhteistyössä EU:n, muiden liittolaistensa ja samanhenkisten kumppaneidensa kanssa ennennäkemättömän voimakkaita pakotteita Venäjää vastaan sekä tukevan Ukrainaa ja olevan aktiivisesti mukana Aasian maiden yhteyksissä. Pääministeri Marin sanoi arvostavansa suuresti pääministeri Kishidan ja Japanin ponnisteluja ja piti maiden kahdenvälisiä suhteita erinomaisina.

Turvallisuuden lisäksi julkilausumassa otettiin esille myös muita molemmille maille tärkeitä yhteistyömuotoja. Pääministeri Marin kertoi haluavansa edistää edelleen yhteistyötä digitalisaation ja kehittyneiden teknologioiden kuten 5G/6G saralla. Pääministeri Kishida totesi puolestaan, kuinka kahdenvälisiä taloussuhteita oli viime vuosina kehitetty muun muassa edistyneen teknologian ja uusiutuvan energian aloilla EU–EPA-sopimuksen voimaantulon jälkeen. Hän myös pyysi Suomea yhteistyöhön EU:n ylläpitämien japanilaisten elintarvikkeiden tuontirajoitusten nopeassa purkamisessa.

Molemmat johtajat vahvistivat edistävänsä yhteistyötä YK:ssa turvallisuusneuvoston uudistamiseksi, ja pääministeri Marin ilmaisi tukensa Japanin tulemiselle turvallisuusneuvoston pysyväksi jäseneksi. Pääministeri Kishida korosti puolestaan ponnistelujen tärkeyttä ydinaseriisunnan toteuttamiseksi ja ydinaseiden leviämisen estämiseksi kohti ”ydinaseetonta maailmaa”. Pääministerit sopivat yhteistyöstä merkittävien tulosten saavuttamiseksi ydinsulkusopimuksen elokuuisessa tarkistuskonferenssissa.

Kishida ja Marin vaihtoivat myös näkemyksiä ilmastonmuutoksesta ja vahvistivat lujittavansa yhteistyötä sen torjumiseksi uusiutuvan energian alalla molempien maiden yritysten välisellä yhteistyöllä. Lisäksi he keskustelivat naisten voimaannuttamisesta eli naisten tasa-arvon yleisestä edistämisestä.

Keskeisintä oli kuitenkin yhteinen turvallisuuspoliittinen näkökulma. Pääministerit jakoivat vahvan huolensa ja kertoivat omaksuvansa päättäväisen ja yhtenäisen lähestymistavan sotilaallisen voiman ja toiminnan nopeaan ja epämääräiseen lisääntymiseen Itä- ja Etelä-Kiinan meren alueella sekä yrityksiin muuttaa yksipuolisesti ja väkisin vallitsevaa tilannetta voimaa ja taloudellisia pakotteita hyödyntämällä. He myös vahvistivat jatkuvan yhteistyönsä Pohjois-Korean ydin- ja ohjuskysymyk-

sissä sekä käsiteltäessä Japanin kansalaisten aikaisempina vuosina tapahtuneita sieppauksia.

Pääministeri Kishida osoitti ymmärtävänsä, että Suomi tarkastelee uudelleen perinteistä diplomaatiaansa Venäjän suhteen ja keskustelee mahdollisuudesta liittyä Natoon. Hän kertoi myös Japanin olevan tekemässä suurta muutosta Venäjän politiikassaan ja olevan vahvistamassa omaa puolustuskykyään sekä liittoaan Yhdysvaltojen kanssa. Pääministeri Marin kertoi puolestaan, millaista kehitystä Suomessa oli tapahtumassa Nato-jäsenyyden hakemisen osalta.

Puolustusministeri Antti Kaikkosen vierailu lokakuussa 2022

Maiden välinen läheisyys korostui entisestään, kun Japanin puolustusministeri Hamada Yasukazu ja Suomen puolustusministeri Antti Kaikkonen pitivät 26. lokakuuta 2022 puolustusministerikokouksen Japanin puolustusministeriössä.⁵⁶ Aluksi ministeri Hamada toivotti ministeri Kaikkosen tervetulleeksi vierailulle Japaniin ja ministeri Kaikkonen kiitti ministeri Hamadaa kokouksen isännöimisestä.

Ministerit vaihtoivat näkemyksiään alueellisista asioista. Molemmat vakuuttivat yhteisiä arvoja jakavien maiden kuten Japanin ja Suomen välisen yhtenäisyyden olevan aivan olennaista kansainvälisen yhteisön vaikeassa turvallisuusympäristössä. He vannoivat yhtenäisyyttä Venäjää vastaan sen sotiessa Ukrainassa ja sopivat tiiviistä vuoropuhelusta maittensa poliittisten johtajien ja viranomaisten välillä.

”Japani ja Suomi ovat kumppaneita, jotka jakavat perusarvot”, Hamada sanoi ja lisäsi, että maat ovat Venäjän itä- ja länsipuolella naapurivaltioita ja ”niillä on paljon yhteistä tilanteiden ja strategisten etujen tunnistamisessa” huolimatta niiden välisestä maantieteellisestä etäisyydestä.⁵⁷ Ministerit lupasivat myös edistää puolustusyhteistyötä ja -vaihtojaan vapaan ja avoimen Indopasifisen alueen ylläpitämiseksi, mikä oli Japanin ja Yhdysvaltojen tukema visio vastakohtaksi Kiinan kasvavalle sotilaalliselle painoarvolle alueella.

Taustalla oli käyty mitä ilmeisimmin laajempi keskustelu, sillä *The Mainichi Daily News* -lehden mukaan Ukrainan sodan alkamisen jälkeen Naton ulkopuolinen Japani on panostanut entistä enemmän puolustusyhteistyön tehostamiseen transatlanttisen sotilasliiton kanssa, mikä on vähitellen syventänyt liiton sitoutumista Indopasifiselle alueelle.⁵⁸ Japanin Nato-yhteistyön tavoitteena on turvata tämä alue va-

⁵⁶ <https://www.mod.go.jp/en/article/2022/10/56ac6e2708a1f5d361318b55b68fa16faa2a4190.html>. Luettu 12.1.2023; ”Japan, Finland pledge unity against Russia over Ukraine war”. *The Mainichi Daily News* 26.10.2022.

⁵⁷ Samankaltaisia ajatuksia maiden aseoitumisesta oli esitetty esimerkiksi Japanissa 1930-luvulla. Ks. viite 20.

⁵⁸ ”Japan, Finland pledge unity against Russia over Ukraine war”. *The Mainichi Daily News* 26.10.2022.

paana ja avoimena (Free and Open Indo-Pacific, FOIP) Euroopan ja Aasian välisten yhteyksien varmistamiseksi. Osittain siihen liittyen myös Ruotsi ja Japani solmivat joulukuussa 2022 puolustusyhteistyösopimuksen.⁵⁹ Naton uutena jäsenenä Suomi tarkastelee nyt entistä konkreettisemmin myös tämän alueen turvallisuutta.

Lopuksi

Venäjän–Japanin sodasta alkanut suomalais-japanilainen turvallisuuspoliittinen yhteistyö ja ystävyys ovat edenneet useiden välivaiheiden jälkeen 2016 solmittuun viralliseen strategiseen kumppanuuteen ja siihen liittyneisiin selkeisiin yhteistyöjulkilausumiin. Yhteistyölle oli ollut aikaisemmin ominaista yhtäältä ulkoisten pelkojen aiheuttama lähentyminen ja toisaalta maiden omien ja keskinäisten etujen välinen ristiriita. Siitä hyvä esimerkki oli ollut läheisestä ystävyyydestä huolimatta perusetujen vastakkaisuus toisen maailmansodan aikana.

1990-luvulla tapahtunut Suomen kiinteä asemoituminen läntiseen maailmaan YYA-sopimuksen päättymisen ja EU-sopimuksen myötä, Venäjän aggressiivinen Ukrainan politiikka vuodesta 2014 ja Kiinan uusi ulkopolitiikka 2013 laukaisivat kuitenkin tilanteen siten, että Suomi tukee nyt virallisesti Japanin politiikkaa Indopasifisella alueella ja Japani puolestaan Suomen politiikkaa Euroopassa. 1900-luvun alussa alkanut lähentyminen on lopulta johtanut useiden kansainvälisten kriisien kautta molempien maiden etuja korostaen käytännössä lähes virallista liittosuhdetta muistuttavaan tilanteeseen ja vahvaan maiden yhteisten arvojen korostamiseen. Suomi ja Japani jakavat nyt yhteisen maailman, jota Suomen vuoden 2023 Nato-jäsenyys ja Japanin lisääntyvä Nato-yhteistyö entisestään vahvistavat.

From secret cooperation to strategic partnership: Finnish and Japanese security policy relations 1904–2023

Today, while globalization has continuously strengthened, phenomena have emerged that seem to take global development in the opposite direction. The beginning of its current phase can be considered the massive One Belt, One Road policy that Chinese President Xi Jinping initiated in practice in 2013 to increase China's influence in nearby regions and around the world. Russian President Vladimir Putin's war against Ukraine followed this policy the next year, along with the occupation of Crimea to restore the country's Soviet-era superpower status.

Due to these events, the question of how various international crises can affect mutual relations between countries has been raised. I am studying this question in light of the relations between Finland and Japan, i.e. how different crises have been reflected in them. I will start with the Finnish-Japanese cooperation during the Russo-Japanese War (1904–1905), after which I

⁵⁹ Patrik Ström, "Sweden–Japan defence cooperation could open up for aerospace industry collaboration". *EIJS Policy Brief*, March 2023.

will briefly examine the security crisis of the 1930s, WWII, the reestablishment of diplomatic relations between Finland and Japan in 1957, and finally, the visits of the Finnish state leadership to Japan from 2016 to 2022.

After the occupation of Crimea in 2014, President Sauli Niinistö visited Japan in March 2016, Defense Minister Jussi Niinistö in February 2019, Prime Minister Sanna Marin in May 2022 after the escalation of the war in Ukraine, and Defense Minister Antti Kaikkonen in October that same year. I have studied the political relations between Finland and Japan often, but the aforementioned changes in international politics in the 2010s due to the politics of China and Russia have created a new starting point for them.

The Finnish-Japanese security policy cooperation and friendship that started with the Russo-Japanese War has progressed after several intermediate stages to the official strategic partnership concluded in 2016 and the clear cooperation declarations associated with this partnership. The cooperation was characterized by a conflict between the countries' own and mutual interests and the rapprochement caused by external fears. A good example was that despite the close friendship between Finland and Japan, the differences in their basic interests arose during WWII.

However, Finland's solid positioning in the Western world in the 1990s with the end of the YYA agreement and the EU agreement, Russia's aggressive Ukraine policy since 2014, and China's new foreign policy in 2013, triggered the situation in such a way that Finland now officially supports Japan's policy in the Indo-Pacific region while Japan supports Finland's policy in Europe. The rapprochement that started at the beginning of the 20th century has finally led through several international crises to a situation resembling an official alliance relationship and an emphasis on common values. Finland and Japan now share a common world further strengthened by Finland's 2023 NATO membership and Japan's increasing cooperation with NATO.